

การฟื้นฟูผู้ป่วยเด็กพิการ

โดย รองศาสตราจารย์แพทย์หญิงศรินวล ชวศิริ

หัวหน้าสาขาเวชศาสตร์ฟื้นฟูเด็ก ภาควิชาเวชศาสตร์ฟื้นฟู คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

ปัญหาความพิการในเด็กไม่ได้ส่งผลเฉพาะเด็กเท่านั้น เด็กต้องอาศัยการดูแลของพ่อแม่ เด็กเป็นความหวังและความรักของพ่อแม่ เด็กต้องเติบโตต่อไปเป็นกำลังของประเทศ ยิ่งเด็กมีปัญหาความพิการมากหรือมีแนวโน้มของความพิการก็จะสร้างความกังวลตลอดจนเป็นภาระใหญ่ของพ่อแม่ ประเทศชาติต้องสูญเสียทรัพยากรบุคคลที่จะเติบโตต่อไป การรักษาเด็กจะมีความละเอียดอ่อนและจำเพาะแตกต่างจากในผู้ใหญ่ เนื่องจากเด็กทุกคนจะต้องมีปัจจัยเรื่องของการเจริญเติบโตและมีพัฒนาการต่อเนื่องร่วมด้วย ในกรณีที่เด็กมีปัญหาความพิการเกิดขึ้น ความพิการนั้นอาจมีผลรบกวนเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็ก ในขณะที่เดียวกันการเจริญเติบโตของเด็กก็อาจมีผลต่อปัญหาความพิการที่มีอยู่ ดังนั้น การรักษาความพิการอย่างมีประสิทธิภาพให้มีปัญหาน้อยที่สุดหรือการป้องกันปัญหาความพิการ จึงมีความสำคัญอย่างมากต่อครอบครัวและคุณภาพประชากรของสังคมในอนาคต

เวชศาสตร์ฟื้นฟูเด็ก คือ การดูแลเด็กพิการหรือกลุ่มเด็กที่มีความเสี่ยงต่อการพิการ เพื่อให้เขาเติบโตเป็นปกติ หรือใกล้เคียงปกติให้มากที่สุด ส่วนในกลุ่มที่มีปัญหาความพิการรุนแรง การฟื้นฟูที่มีประสิทธิภาพก็จะช่วยให้ปัญหาจากความพิการลดลงและเด็กมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ตลอดจนลดภาระพ่อแม่และประเทศชาติ

ระบบการฟื้นฟูเด็กพิการควรทำงานกันเป็นทีมประกอบด้วยแพทย์ นักกายภาพบำบัด นักกิจกรรมบำบัด พยาบาล สังคมสงเคราะห์ นักฝึกพูด นักกายอุปกรณ์ เป็นต้น นอกจากนี้บุคคลที่สำคัญที่สุดในทีมคือ พ่อแม่ หรือผู้ปกครอง เนื่องจากส่วนหนึ่งในการฟื้นฟูเด็กคือการกระตุ้นพัฒนาการ และการดูแลขั้นพื้นฐาน ซึ่งเด็กควรได้รับจากพ่อแม่ ผลการรักษาที่ดีมักขึ้นกับความรู้อุ และความร่วมมือของผู้ปกครองในการร่วมรักษา

เป้าหมายของการรักษาทางเวชศาสตร์ฟื้นฟูเด็ก

เป้าหมายของการรักษาฟื้นฟูเด็กพิการหรือเด็กกลุ่มเสี่ยงต่อความพิการ คือ ให้เด็กสามารถเติบโตต่อไปอย่างปกติหรือใกล้เคียงปกติมากที่สุด ส่วนในเด็กพิการรุนแรงก็ทำให้ปัญหาที่เกิดจากความพิการลดลงทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น

ความพิการในเด็กมีอะไรบ้าง

ความพิการในเด็กแบ่งได้ใหญ่ๆ เป็น ความพิการแต่กำเนิดและความพิการที่เกิดขึ้น

- ความพิการแต่กำเนิด ได้แก่ ปัญหาความผิดปกติหรือความพิการต่างๆ ที่พบแรกคลอด เช่น ปากแหว่ง เพดานโหว่ ไม่มีแขนขา โครงสร้างร่างกายผิดปกติ โรคทางพันธุกรรมต่างๆ โรคทางกล้ามเนื้อไขสันหลัง เป็นต้น

- ความพิการที่เกิดขึ้น อาจเกิดจากโรคติดเชื้อ ภาวะที่ทำให้สมองขาดออกซิเจน อุบัติเหตุต่างๆ เช่น รถชน ไฟไหม้ เป็นต้น

สาเหตุความพิการในเด็ก

สาเหตุของความพิการในเด็ก พบได้ทั้ง ระยะก่อนคลอด ระยะระหว่างคลอด และระยะหลังคลอด ระยะก่อนคลอดอาจเกิดจากตัวมารดาหรือเด็กเอง เช่น มารดามีสุขภาพไม่แข็งแรง ป่วยเป็นโรคระหว่างตั้งครรภ์ ได้แก่ หัดเยอรมัน ความดันสูง ไทรอยด์ การใช้ยาบางชนิด มารดาตั้งครรภ์ผิดปกติ หรืออาจเกิดจากโรคทางพันธุกรรม ระยะระหว่างคลอดเป็นระยะที่ก่อให้เกิดความพิการในเด็กได้มาก เช่น การคลอดก่อนกำหนด การคลอดที่มีปัญหาทำให้สมองขาดออกซิเจน ภาวะติดเชื้อ ส่วนระยะหลังคลอด มีหลายสาเหตุ เช่น ภาวะติดเชื้อ การได้รับสารพิษ อุบัติเหตุต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสำลักอาหาร รถชน และน้ำร้อนลวก เป็นต้น

ความพิการในเด็กป้องกันได้หรือไม่

ความพิการในเด็กมีทั้งป้องกันได้และป้องกันไม่ได้ การป้องกัน เช่น การดูแลสุขภาพมารดา ระหว่างตั้งครรภ์ การคัดกรองระหว่างตั้งครรภ์ ดูแลความเสี่ยงต่างๆ ที่เป็นสาเหตุก่อให้เกิดความพิการ แต่ความพิการบางอย่างก็ป้องกันไม่ได้ เช่น โรคทางพันธุกรรม อุบัติเหตุ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะเกิดความพิการแล้วการฟื้นฟูรักษาที่ถูกต้องจะทำให้ปัญหาจากความพิการลดลงได้มาก

แนวทางการฟื้นฟูเด็กพิการ

การฟื้นฟูเริ่มตั้งแต่การวินิจฉัย ประเมินปัญหาซึ่งมักจะมีหลายๆ ปัญหาพร้อม ปัญหาที่มักพบในผู้ป่วยเด็กพิการ ได้แก่ ปัญหาอ่อนแรง ปัญหาข้อหดรั้งผิดปกติ ปัญหาทางระบบหายใจ ปัญหาการดูดกลืน ปัญหาการเดิน ปัญหาพัฒนาการ และสติปัญญา ปัญหาการศึกษา เป็นต้น การรักษา ได้แก่ การใช้ยา การทำกายภาพบำบัดฟื้นฟูกล้ามเนื้อ และการเคลื่อนไหว ฟื้นฟูระบบการหายใจ การทำกิจกรรมบำบัดกระตุ้นพัฒนาการ การใช้มือทำกิจกรรมต่างๆ การฟื้นฟูการดูดกลืน เป็นต้น การรักษาฟื้นฟูต้องทำงานกันเป็นทีม

ทีมฟื้นฟูรักษาผู้ป่วยเด็กประกอบด้วย

1. แพทย์ ประเมินผู้ป่วยเพื่อวินิจฉัย กำหนดเป้าหมายของการรักษา วางแผนการรักษาต่างๆ สำหรับทีมตลอดจนการใช้ยา การพิจารณาอุปกรณ์เพื่อช่วยในการรักษา การติดตามผล
2. นักกายภาพบำบัด ทำการฝึกเด็กด้านการออกกำลังกาย การเคลื่อนไหวของข้อ การเดิน ว่ายน้ำ กายภาพบำบัดปอด
3. นักกิจกรรมบำบัด ฝึกด้านพัฒนาการ การใช้มือ และการทำกิจวัตรของเด็กตลอดจนฝึกการดูแลลูกเล่น
4. นักกายอุปกรณ์ ทำกายอุปกรณ์เทียมและกายอุปกรณ์เสริม
5. นักฝึกพูด ในกรณีมีปัญหาการพูด การสื่อสาร
6. นักของเล่นบำบัด ใช้ของเล่นในการรักษา และกระตุ้นผู้ปกครองในการร่วมรักษาโดยใช้ของเล่น
7. พยาบาล
8. นักสังคมสงเคราะห์
9. พ่อแม่หรือผู้ปกครอง คือ คนที่สำคัญที่สุดในทีมการรักษา ผลการรักษาจะไม่มีผลสำเร็จที่ดี ถ้าขาดความร่วมมือของผู้ปกครองในการร่วมรักษา เนื่องจากการฟื้นฟูต้องใช้ระยะเวลาดำเนินการค่อนข้างมากและทำซ้ำๆ เช่น การกระตุ้นพัฒนาการ การออกกำลังกาย การยืดข้อเพื่อลดปัญหาแทรกซ้อนด้านกล้ามเนื้อและข้อ ดังนั้นถ้าผู้ปกครองมีความเข้าใจและร่วมในโปรแกรมการรักษา จะทำให้ผลการรักษาประสบความสำเร็จมากขึ้น

ผู้ป่วยที่ต้องมารับการรักษาทางเวชศาสตร์ฟื้นฟูมีอะไรบ้าง

ผู้ป่วยที่มารับการรักษาฟื้นฟูที่สาขาเวชศาสตร์ฟื้นฟูเด็ก คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล ได้แก่ ผู้ป่วยเด็กสมองพิการ โรคทางพันธุกรรมเด็กที่มีโครงสร้างของร่างกายที่ผิดปกติ โรคทางระบบประสาท โรคทางกระดูก และกล้ามเนื้อ ปัญหาพัฒนาการช้า เด็กกลุ่มเสี่ยงต่อปัญหาความพิการ เป็นต้น

สาขาเวชศาสตร์ฟื้นฟูเด็ก คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

โรงพยาบาลศิริราช มีผู้ป่วยเด็กที่ถูกส่งมาปรึกษาก่อนข้างมาก และส่วนใหญ่มีปัญหารุนแรงหรือซับซ้อน ตลอดจนเป็นสถานที่ผลิตบุคลากรทางการแพทย์จึงต้องมีการพัฒนาวิธีการรักษาต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถรักษาผู้ป่วยเด็กอย่างมีประสิทธิภาพไม่แตกต่างจากในต่างประเทศ และสามารถรองรับปัญหาเฉพาะทางเพิ่มขึ้น โดยโครงการจัดตั้งสาขาเวชศาสตร์ฟื้นฟูเด็ก ได้รับอนุมัติในปี 2551 เป็นแห่งแรกในประเทศไทย เพื่อให้มีสถานที่รักษาเด็กพิการที่มีความเหมาะสมกับการดูแลผู้ป่วยเด็ก มีทีมบุคลากรเฉพาะทางเด็กที่มีความหลากหลายรวมกัน นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้งหน่วยงานรักษาปัญหาเฉพาะทางขึ้นอีก 5 หน่วยงาน ได้แก่

1. หน่วยฟื้นฟูพัฒนาการการดูแลลูกเล่น

2. หน่วยประดิษฐ์อุปกรณ์พิเศษเพื่อช่วยรักษาเด็กพิการ
3. หน่วยฟื้นฟูเด็กกลุ่มเสี่ยงต่อความพิการ
4. หน่วยห้องสมุดของเล่นเพื่อการรักษา
5. หน่วยฟื้นฟูเด็กพิการที่มีความบกพร่องทางการมองเห็นร่วม

การให้โอกาสเด็กในการมารับการรักษาฟื้นฟูเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เด็กมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น ทำให้เขามีโอกาสจะเป็นปกติหรือใกล้เคียงปกติ มีโอกาสพัฒนาเติบโตต่อไปเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ ถึงแม้บางครั้งความพิการจะยังคงมีอยู่ แต่ปัญหาที่เกิดจากความพิการมักจะลดลง ภาระของพ่อแม่ก็น้อยลง การรักษาตั้งแต่ระยะแรกจะดีกว่า เพราะการรักษาล่าช้าจะทำให้มีปัญหาแทรกซ้อนซ้ำเติมความพิการทำให้รักษายากขึ้น ผลการรักษาไม่ค่อยดี ความร่วมมือของผู้ปกครองเป็นปัจจัยสำคัญมากต่อผลการรักษาเด็ก ผู้รักษาที่ดีที่สุด คือ พ่อแม่หรือผู้ปกครอง เพราะอยู่กับเด็กมากที่สุด เข้าใจในตัวลูก เด็กมีความอบอุ่นใจ ปลอดภัยเมื่ออยู่กับผู้ที่รัก เพราะฉะนั้น ถ้าพ่อแม่มีความมั่นใจ มีความรู้ความตั้งใจในการร่วมรักษา ก็จะทำให้การรักษาประสบความสำเร็จ เราก็จะสามารถป้องกันหรือรักษาความพิการในเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ